

Ορθόδοξη παράδοση, βιοηθικές αρχές και Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση

*Ισμήνης Κριάρη-Κατράνη
Αναπλ. καθηγήτριας
Παντείου Πανεπιστημίου*

Συνέδριο "Αρχές και αξίες για την οικοδόμηση της Ευρώπης"

Ξενοδοχείο Divani Caravel
Αθήνα, 4-6 Μαΐου 2003

Η μοναδικότητα των νέων βιοϊατρικών εξελίξεων δεν έγκειται στην ανακάλυψη της νέας γνώσεως και στα πιθανολογούμενα οικονομικά οφέλη που αυτή συνεπάγεται. Η ιστορία της ανθρωπότητας δεν είναι τίποτε άλλο από αυτό. Αυτό που είναι μοναδικό είναι η συνειδητοποίηση ότι σημαντικά κοινωνικά και ηθικά θέματα συνάπτονται με τα αποτελέσματα της έρευνας και ότι θα πρέπει να ληφθούν μέτρα που να εξασφαλίζουν μόνο τα θετικά αποτελέσματα.

Έχει, δηλαδή, καταστεί σαφές ότι οι επιστήμες ζωής και η βιοτεχνολογία θα πρέπει να αναπτυχθούν με υπεύθυνο τρόπο, σε αρμονία με ηθικές αρχές. Απαντώντας στις προκλήσεις της γενετικής μηχανικής, κυρίως, η κοινωνία πρέπει, αφενός, να εξετάσει τι σημαίνει να είναι κανείς άνθρωπος και αφετέρου να συμφιλώσει την βιοϊατρική πρόοδο με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις δημοκρατικές αρχές που θεμελιώνονται στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Χωρίς συγκεκριμένους στόχους οι δυνάμεις της αγοράς, και μόνον αυτές, θα καθορίσουν τι ακριβώς σημαίνει να είναι κανείς άνθρωπος και τι ακριβώς σημαίνει να είναι κανείς υγιής.

Η ανάγκη επεξεργασίας κριτηρίων, με τα οποία θα προχωρήσει κανείς σε νομικές λύσεις σ' αυτόν τον ευαίσθητο χώρο της υγείας κυρίως, έχει γίνει αισθητή από τα κράτη, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις Εκκλησίες, που έχουν συστήσει βιοηθικές επιτροπές, με σκοπό είτε να εξετάσουν τα ανακλύπτοντα ζητήματα υπό το φως των υφισταμένων ηθικών αξιών είτε να επεξεργασθούν νέες ιδέες.

Ζούμε στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, αυτή η πραγματικότητα, όμως, δεν θα έπρεπε να οδηγήσει στην αποδοχή ενός μόνον πολιτιστικού προτύπου ή μιας ηθικής αντιλήψεως. Αντιθέτως οι λαοί και οι εκπρόσωποί τους θα έπρεπε να προσπαθούν να

συνεισφέρουν στο διάλογο που διεξάγεται διεθνώς σχετικά με αυτές τις μείζονες προκλήσεις και να τον εμπλουτίζουν με τις ιδέες και τις απόψεις τους.

Σε αυτό το σημείο θέλω να αναφερθώ σε μια πρωτοβουλία της Διακοινοβουλευτικής Συνέλευσης Ορθόδοξων Κοινοβουλίων: Πρόκειται για ένα σώμα που αποτελείται από κοινοβουλευτικές αντιπροσωπείες, στις οποίες μετέχουν Ορθόδοξοι βουλευτές.

Οι στόχοι της Συνέλευσης έχουν καταγραφεί στο καταστατικό της που συντάχθηκε το 1993, στην συνδιάσκεψη της Χαλκιδικής, που οργανώθηκε με πρωτοβουλία της Ελληνικής Βουλής. Μεταξύ άλλων είναι: ...». Η ανάδειξη του ρόλου της Ορθοδοξίας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως σημαντικής και αναγκαίας πολιτικής, πολιτιστικής και πνευματικής έκφρασης για τη διαμόρφωση της νέας Ευρωπαϊκής πραγματικότητας....».

Η Διακήρυξη των βασισμένων στην Ορθόδοξη παράδοση βιοηθικών αρχών συντάχθηκε από την επιστημονική επιτροπή της Συνέλευσης και εγκρίθηκε στην 9η ετησία συνάντηση στις 18 Ιουνίου 2002 στο Βουκουρέστι. Επισυνάπτεται στην παρουσίαση αυτή και για τον λόγο αυτό θα αναφερθώ μόνον στις βασικές ιδέες, που θα πρέπει να διέπουν τις βιοτεχνολογικές εφαρμογές.

1. Ο σεβασμός για τον άνθρωπο, που αναφέρεται στον σεβασμό της αξιοπρέπειας και της αυτονομίας του και απαγορεύει κάθε μορφής μεροληπτικές διακρίσεις.

Είναι ευθύνη όλων των θρησκευτικών, πολιτικών, επιστημονικών και κοινωνικών φορέων απέναντι στις μέλλουσες γενεές να λάβουμε όλα τα μέτρα ώστε ο άνθρωπος να μην υποβαθμισθεί σε οικονομικό μέγεθος, γενετική παράμετρο ή ντετερμινιστική μονάδα.

Κάθε πολιτική απόφαση ή νομοθετική ρύθμιση που αναφέρεται σε θέματα βιοϊατρικής, ιατρικής τεχνολογίας, βιοτεχνολογίας και γενετικής μηχανικής πρέπει απαραίτητα να σέβεται το γεγονός ότι η κάθε ανθρώπινη ύπαρξη αποτελεί μοναδική, αναντικατάστατη και ανεπανάληπτη οντότητα, εκ φύσεως αυτεξούσια και ελεύθερη, ότι αποτελεί μια κοινωνική μονάδα με δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Ο σεβασμός για την αυτονομία του ατόμου και την προσωπική ελευθερία δεν συνιστά μόνον στοιχείο της ορθόδοξης πίστης αλλά αποτελεί επίσης ουσιώδες στοιχείο της δημοκρατικής οργάνωσης της κοινωνίας. Η προστασία του ατόμου στον τομέα της υγείας αντικατοπτρίζει την ανάπτυξη των δημοκρατικών θεσμών και την και την εμπέδωσή τους στην κοινωνία.

2. Ο σεβασμός της γενετικής ακεραιότητας, η οποία θα πρέπει να προστατεύεται εν σχέσει με επεμβάσεις που δεν δικαιολογούνται για λόγους διαγνωστικούς, θεραπευτικούς ή προληπτικής ιατρικής.

Ο άνθρωπος θα πρέπει να κατοχυρώνεται ως προς τα τρία κύρια θέματα της γενετικής: Τις γενετικές εξετάσεις, τις γενετικές επεμβάσεις και την προστασία των γενετικών δεδομένων. Οι δυνατότητες αυτές θα πρέπει να εφαρμόζονται με τη συναίνεση του ενδιαφερομένου, μετά από ενδελεχή, μη κατευθυντήρια ενημέρωση και με τήρηση της αρχής του απορρήτου.

Τέλος, διαδικασίες που αποβλέπουν στη δημιουργία ατόμων με συγκεκριμένα, προδιαγεγραμμένα χαρακτηριστικά θα πρέπει να απαγορεύονται αυστηρώς.

3. Η ελευθερία της έρευνας, που θα πρέπει να διεξάγεται με σεβασμό προς τον άνθρωπο. Η ελευθερία της επιστήμης καλλιεργήθηκε με συνέπεια στις χώρες με ορθόδοξη παράδοση από την εποχή του Μεσαίωνα και αποτελεί τμήμα της πολιτιστικής τους ταυτότητας. Η επιστημονική δραστηριότητα θα πρέπει να έχει όρια την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και αυτονομίας.

4. Η αρχή της ισότητας, που θα εξασφαλίζει σε όλους τους ανθρώπους ίση πρόσβαση στα αποτελεσμάτων βιοτεχνολογικών ερευνών.

5. Η αρχή της φιλαλληλίας, που θα πρέπει να κατευθύνει τις ατομικές αποφάσεις σχετικά με την μεταμόσχευση οργάνων ή σχετικά με την παροχή γενετικών πληροφοριών για επιστημονικούς σκοπούς.

6. Η αρχή της αλληλεγγύης, που αναφέρεται τόσο στην αλληλεγγύη με ασθενή άτομα όσο και στην αλληλεγγύη με άλλα έθνη.

Στην πρώτη περίπτωση επιβάλλεται η λήψη μέτρων, που θα επιτρέψουν σε άτομα με αναπηρίες να αναπτύξουν τις ικανότητές τους και απαγορεύονται μέτρα μεροληπτικής μεταχείρισεως.

Τα κράτη θα πρέπει να εφαρμόσουν διαγνωστικά μέτρα, ιδίως στην περίπτωση ασθενειών που εμφανίζονται σε νεαρή ηλικία, ούτως ώστε να παράσχουν εγκαίρως βοήθεια σε όσο το δυνατόν καταλληλότερο χρονικό σημείο.

Στην περίπτωση της αλληλεγγύης έναντι των άλλων εθνών επιβάλλεται να καταβληθούν προσπάθειες δίκαιης διανομής του πλούτου, μεταφοράς βιοτεχνολογικής γνώσεως σε χώρες υπό ανάπτυξη και απαγόρευση των βιολογικών όπλων.

7. Η αρχή της διαφάνειας, η οποία θα πρέπει τόσο τις αποφάσεις σχετικά με τις έρευνες όσο και τη διαδικασία υιοθεσίας των εφαρμογών της.

Η αρχή αυτή προϋποθέτει τη συστηματική και συνεχή ενημέρωση του κοινού πάνω στα θέματα που συνδέονται με τις βιοτεχνολογικές εξελίξεις. Η διαδικασία αυτή

αποτελεί ένα μοναδικό εργαλείο δημιουργίας συναινέσεως, δεδομένου ότι η έλλειψη γνώσεως οδηγεί αναπόφευκτα στην μειωμένη συμμετοχή στον δημόσιο διάλογο.

Η ενημέρωση του πληθυσμού είναι ο μόνος τρόπος για να εξασφαλισθεί η τήρηση των αρχών του δημοκρατικού πολιτεύματος.

8. Η αρχή της ανοχής, που ενθαρρύνει το δημόσιο διάλογο με εκπροσώπους άλλων θρησκειών και φιλοσοφικών ρευμάτων.

9. Η αρχή της ευθύνης έναντι των μελλοντικών γενεών και έναντι του περιβάλλοντος, η οποία θα πρέπει να διέπει τις δραστηριότητες στον τομέα αυτόν.

10. Η αρχή της εγρήγορσης, η οποία υπαγορεύει έλεγχο και εποπτεία επί των εξελίξεων και επεξεργασία πολιτικών για αποτελεσματική διαχείριση, με πρόβλεψη μέτρων αντιμετώπισης κρίσεων.

Η πρωτοβουλία αυτή δεν έχει μόνο θεωρητική αλλά και πρακτική σημασία: Τοσοτα εθνικά κοινοβούλια όσο και το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο έχουν το ρόλο γέφυρας, που συμφιλιώνει τις τεχνολογικές εξελίξεις με τα θεμελιώδη δικαιώματα. Οι νομικοί κανόνες είναι απαραίτητοι, για να μετατρέψουν τις ηθικές αντιλήψεις και τις πολιτικές αποφάσεις σε δεσμευτικό δίκαιο, εξασφαλίζοντας τόσο τα συμφέροντα των ευπαθών κοινωνικών ομάδων όσο και της κοινωνίας, μετά από αποτίμηση των κινδύνων και των πλεονεκτημάτων. Η επεξεργασία ηθικών αρχών, συνεπώς, διευκολύνει τη νομοθετική διαδικασία σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στην παρούσα φάση η Ευρώπη επιδιώκει να προσελκύσει επιστημονικό δυναμικό και οικονομικούς πόρους με σκοπό να αναπτύξει την ερευνητική και βιομηχανική δραστηριότητα στον τομέα της βιοτεχνολογίας και να την αξιοποιήσει για τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου. Η επιτυχία αυτής της βασισμένης στη γνώση τεχνολογίας αναμένεται να δημιουργήσει νέες ευκαιρίες για εξειδικευμένες θέσεις εργασίας και να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη της ηπείρου.

Στην τελευταία έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 2002 σχετικά με «τις επιστήμες ζωής και την βιοτεχνολογία» έχει υπολογιστεί ότι η συνολική αγορά της βιοτεχνολογίας μόνο στην Ευρώπη αναμένεται να ξεπεράσει τα 100 δισ. Ευρώ το έτος 2005. Αυτή τη στιγμή υπάρχουν περισσότερες εταιρείες βιοτεχνολογίας στην Ευρώπη απ'ότι στην Αμερική (1570 έναντι 1273). Οι αμερικανικές εταιρείες, όμως, απασχολούν τρεις φορές περισσότερους εργαζομένους, από τις ευρωπαϊκές (162. 000 έναντι 60.000). Ο αριθμός εκείνων που απασχολούνται στον τομέα αυτόν, μαζί με εκείνους των οποίων η εργασία θα εξαρτηθεί από τις εφαρμογές της βιοτεχνολογίας, μπορεί να φθάσει τα τρία εκατομμύρια στην Ευρώπη, σύμφωνα με εκτίμηση αγγλικής εκθέσεως του 2000.

Ο βασικός στόχος σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι η Ευρώπη να ανακτήσει την ηγετική θέση της στον τομέα της έρευνας και της ανάπτυξης, δραστηριοποιούμενη και

σε τομείς που συνδέουν την βιολογία με την πληροφορική και να παραμείνει ανταγωνιστική σε σχέση με τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογραμμίζει: Για να ηγηθεί των εξελίξεων αυτών η Ευρώπη θα πρέπει να έχει την ικανότητα να αναλύει και να επεξεργάζεται αυτά τα σύνθετα θέματα, τόσο σε επίπεδο εκπονήσεως πολιτικής όσο και σε επίπεδο ενημερώσεως του κοινού... Η Επιτροπή θα λάβει μέτρα, μαζί με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, για να ενημερωθεί σχετικά με την ανάλυση των ηθικών παραμέτρων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Σεβόμενη τις αρχές του πολιτιστικού πλουραλισμού, η Επιτροπή θα εργασθεί με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς για να εξακριβώσει τις πιθανότητες δημιουργίας συναινέσεως βάσει ηθικών αρχών ή κωδίκων συμπεριφοράς. Τα βασικά θέματα είναι η έρευνα με βλαστοκύτταρα, οι τράπεζες γενετικών δειγμάτων, οι ξενομεταμοσχεύσεις, οι γενετικές εξετάσεις, η χρησιμοποίηση ζώων σε πειράματα.

Υπό την έννοια αυτή η συστράτευση στην αναπτυξιακή αυτή προοπτική, στην οποία επικεντρώνεται το ευρωπαϊκό ερευνητικό και βιομηχανικό ενδιαφέρον αναμένεται να συμβάλει στην Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, υπό την έννοια της συνδιαμορφώσεως νέων επιστημονικών και οικονομικών δεδομένων και της συλλογικής οικονομικής αναπτύξεως του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου. Πρόσφατη αντίληψη για την ειδική αυτή πτυχή της βιοτεχνολογίας έδωσε η Εσθονία, η οποία αποφάσισε να παραχωρήσει τα γενετικά δεδομένα του πληθυσμού της σε ειδικό Ευρωπαϊκό κέντρο μελέτης, όπου επιστήμονες από όλη την Ευρώπη θα μπορούν να ερευνούν βάσει των στοιχείων αυτών με σκοπό τη συνδιαμόρφωση της ευρωπαϊκής γενετικής έρευνας. Σύμφωνα με τη γνώμη ενός εκ των πρωτεργατών: «Αυτό αποτελεί μιας μορφής ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στην πράξη»¹.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναλογισθούμε ότι η Ευρώπη, μέχρι στιγμής, δεν αποτελεί ένα ενιαίο αλλά ένα κατακερματισμένο σύνολο, όπου κύριο σημείο αναφοράς ήταν το εθνικό κράτος. Η σύγχρονη ιστορία της Ευρώπης είναι η ιστορία των εθνικών κρατών, των εθνικών συμφερόντων, των εθνικών οικονομιών.

Και όμως, παρ'όλα αυτά, μπορεί κανείς να ιχνηλατήσει ένα συναίσθημα «συμμετοχής» σε ένα ευρύτερο σύνολο:, όταν χρησιμοποιούμε την έννοια «Ευρωπαϊκή ιστορία» ή «Ευρωπαϊκή συνείδηση», η οποία υπάρχει διακριτά και εκ παραλλήλου προς την εθνική ιστορία ή την εθνική συνείδηση.

¹ Metspalu, Andres: Biotechnology as an instrument of politics - The example of Estonia, in: Herbert Quandt Foundation, The foundation of Altana AG, Sinclair House Debates: Who owns the human genome? Bad Homburg v.d.Höhe, 2002, 43 – 45 (44): „This is one form of European integration in practice“.

Ο Πωλ Βαλερύ υποστηρίζει ότι την έννοια του Ευρωπαϊκού λαού την έχουν συνδιαμορφώσει τρία στοιχεία: Ο πολιτισμός της Ρώμης, η οποία ως κράτος και ως εξουσία κυριάρχησε στον κόσμο με το νομικό της σύστημα και την διοικητική της οργάνωση· ο Χριστιανισμός με την Ιουδαϊκή του παράδοση και η αρχαία Ελλάδα, η υψηλότερη κατάκτηση του ουμανισμού.

Στον ορισμό αυτόν συνυπάρχουν η ανθρωποκεντρική σύλληψη της αρχαίας φιλοσοφίας, η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, η ιδιότητα του ατόμου ως πολίτη, που συμμετέχει στους δημοκρατικούς θεσμούς, εκ παραλλήλου συγκαθορίζουν την έννοια αυτή οι αρχές του Χριστιανισμού, κυρίως όπως διαμορφώθηκαν από τους Πατέρες της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Οι αρχές της ελευθερίας, της ισότητας και κυρίως της ισότητας ανδρών και γυναικών, τα πρώτα στοιχεία των δικαιωμάτων στην παιδεία και στην υγεία ιχνηλατούνται στην διδασκαλία των πρώτων χριστιανικών αιώνων της καθ'ημάς Ανατολής. Πολλά στοιχεία της αρχαιοελληνικής παράδοσης επιζούν, ενταγμένα οργανικά μέσα στις χριστιανικές αντιλήψεις.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επανεκτιμήσουμε τη σημασία του Βυζαντίου στην συνολική εξέλιξη του Ευρωπαϊκού πολιτισμού: Με τη γέννησή του, τον 4ο αιώνα, έχουμε το σημείο ενάρξεως της Χριστιανικής Ευρώπης, με ταυτόχρονη κληρονομιά των ελληνορωμαϊκών πολιτιστικών αξιών. Η Ορθόδοξη Βυζαντινή Ευρώπη της Ανατολής έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο στη δημιουργία του πολιτισμού της ανατολικής Ευρώπης: Παρέλαβε το ρωμαϊκό πρότυπο κρατικής λειτουργίας και τις αρχές της Ελληνικής φιλοσοφίας και τα ενέταξε στις αρχές της Χριστιανικής θρησκείας. Ο χώρος αυτός, πολιτιστικά ενωμένος μέσω της αρχαίας Ελλάδος και πνευματικά μέσω της Ορθόδοξης Κωνσταντινούπολης, αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της Ευρώπης, όπως και το δυτικό τμήμα της, που αποχωρίστηκε αργότερα από αυτήν.

Οι περισσότερες από τις κοινές μας αξίες ανιχνεύονται στα στοιχεία του ορισμού του Πωλ Βαλερύ. Σήμερα η Ευρώπη βρίσκεται ξανά σε μια δύσκολη και ενδιαφέρουσα καμπή της ιστορίας της, καθώς έχει να αντιμετωπίσει πληθώρα προβλημάτων οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής φύσεως και χρειάζεται μια ολοκληρωμένη σύλληψη για το σκοπό αυτόν. Πρέπει να επεξεργασθεί αρχές που θα λειτουργήσουν ως συνεκτικός ιστός και θα την κρατήσουν ενωμένη όχι ως κράτος, που δεν είναι, αλλά ως κοινότητα πολιτιστικών αξιών, που είναι, βάσει της χριστιανικής και ελληνορωμαϊκής παράδοσής της.

Αυτή η πολιτιστική παράδοση θα πρέπει να αποτελεί τη βάση για την διαμόρφωση πολιτικών σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος, την πληροφορική ή την βιοτεχνολογία. Μόνο μέσω της υπαγωγής σε κοινούς πολιτιστικούς στόχους και αξίες θα μπορέσει η Ευρώπη να ξεπεράσει το εθνικό κράτος και να δημιουργήσει την

κοινή ευρωπαϊκή ταυτότητα, θα μπορέσει να αφήσει πίσω της τον κατακερματισμένο εαυτό της και να προχωρήσει στην ουσιαστική ευρωπαϊκή ενοποίηση

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ ΒΑΣΙΣΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Εμείς που εκπροσωπούμε τα Κοινοβούλιά μας ή ομάδες των Κοινοβουλίων μας στη ΔΣΟ διακηρύσσουμε

1. Η ραγδαία πρόοδος των βιοιατρικών επιστημών και τα εντυπωσιακά αποτελέσματα των σχετικών ερευνών, εφαρμογών και τεχνολογιών υπόσχονται πολλά για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την ανακούφιση από τον πάσης φύσεως πόνο μέσω της αναβάθμισης της υγείας σε προληπτικό, διαγνωστικό και θεραπευτικό επίπεδο. Όλοι εμείς χαιρετίζουμε αυτήν την πρόοδο με ιδιαίτερο ενθουσιασμό και υψηλές προσδοκίες.

2. Τα θέματα της βιοηθικής άπτονται της ιερότητας του ανθρώπου με απίστευτα διεισδυτικό τρόπο. Ακουμπούν στην αρχή και στο τέλος της ανθρώπινης ζωής, επηρεάζουν τη μορφή της και καθορίζουν τον ψυχοσωματικό σύνδεσμο. Για τον λόγο αυτό αλλά και για το γεγονός ότι κεντρίζουν τις βαθύτερες χορδές της ψυχής, οι θρησκείες έχουν καίριο λόγο που απαιτεί προσοχή, σεβασμό και κατανόηση.

3. Η ελευθερία της επιστήμης καλλιεργήθηκε με συνέπεια στις χώρες με ορθόδοξη παράδοση ήδη από τις αρχές του Μεσαίωνα και αποτελεί στοιχείο της πολιτιστικής τους ταυτότητας.

4. Η χρήση όμως όλων αυτών των ερευνητικών επιτευγμάτων εκτός από ελπίδες γεννά και δικαιολογημένη προβληματική για το πώς οι χώρες, οι κοινωνίες, οι ομάδες των ατόμων και τα άτομα θα αξιοποιήσουν αυτές τις τεράστιες δυνατότητες, ώστε ο άνθρωπος να προστατευθεί ως αξία και οι κοινωνικές ισορροπίες και παραδόσεις να παραμείνουν σεβαστές και αδιατάρακτες. Όταν η επιστημονική ανακάλυψη δεν συνδυάζεται με σεβασμό προς τον άνθρωπο, αλλά συνοδεύεται από αλαζονεία και προωθείται μόνο από οικονομικά συμφέροντα, τα αποτελέσματα της επιστήμης μπορεί να αποδειχθούν επιβλαβή για την ανθρωπότητα.

5. Ο σεβασμός για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την προσωπική ελευθερία στις ανθρώπινες κοινωνίες και ειδικότερα στον τομέα της υγείας δεν συμβάλλει μόνο στην ανάπτυξη του ατόμου αλλά επίσης αποτελεί στοιχείο της δημοκρατικής οργάνωσης της κοινωνίας.

6. Ιδίωμα της βιοϊατρικής έκρηξης είναι ότι η ορθή χρήση της είναι μεγαλύτερο επίτευγμα από την ίδια την εμφάνισή της. Γι'αυτό και η ευθύνη μας ως πολιτικών είναι

να βεβαιωθούμε ότι οι επιστήμονες θα καθορίσουν με ρυθμιστικούς και ελεγκτικούς μηχανισμούς τα κατά το δυνατόν ασφαλή όρια, ούτως ώστε να εμποδίσουν τη μετατροπή της βιοϊατρικής προόδου από μοναδική ευλογία σε καταστροφική απειλή για τις κοινωνίες και τα άτομα.

7. Η ορθόδοξη χριστιανική παράδοση χαρακτηρίζεται από μια ανθρωπολογία - θεωρία δηλαδή περί ανθρώπου- ξεχωριστή, ιδιόμορφη και τόσο σημαντική αφού αντικρίζει τον κάθε άνθρωπο μόνο ως εικόνα του Θεού και αναγνωρίζει ως προορισμό του μόνο την ομοίωση και ένωση του ανθρώπου με το Θεό.

8. Στην ορθόδοξη χριστιανική παράδοση ο άνθρωπος δεν νοείται μόνον ως άτομο που κρίνεται από τις πράξεις του αλλά κυρίως ως πρόσωπο που καταξιώνεται από τις σχέσεις του με τους συνανθρώπους του και τη σχέση του με το Θεό.

9. Μια ηθική αξιολόγηση των σύγχρονων επιστημονικών επιτευγμάτων της βιοϊατρικής πρέπει οπωσδήποτε να λαμβάνει υπόψη της τις ακόλουθες αρχές σεβασμού:

α. Σεβασμός του χρόνου. Ενώ η γνώση μας είναι πολύ περιορισμένη προχωρούμε σε αποφασιστικά βήματα με άμεσες συνέπειες. Πριν αποκτήσουμε την απαραίτητη γνώση σχετικά με αυτές τις διαδικασίες δεν θα πρέπει να προχωρήσουμε σε εφαρμογές σχετικά με την ανθρώπινη κλωνοποίηση και την *in vivo* μετατροπή του ανθρώπινου γενετικού υλικού.

β. Σεβασμός της θεϊκής δημιουργίας. Η γνώση και η περιέργεια είναι τόσο ουσιαστικά και βαθειά συνδεδεμένες με τη φύση του ανθρώπου, ώστε υφίσταται ο ορατός κίνδυνος να μην αρκестούμε στη θεραπεία αλλά να προχωρήσουμε στη διόρθωση στοιχείων που θεωρούνται από ορισμένους ως «φυσικές ατέλειες». Συνέπεια αυτής της κατάστασεως μπορεί να είναι μαζί με τη θεραπεία των γονιδίων και η πρόκληση αθεράπευτων αλλοιώσεων στην ανθρώπινη κοινωνική συμπεριφορά, η οποία πιθανόν να οδηγήσει σε μεροληπτική στάση βάσει των γενετικών χαρακτηριστικών των ατόμων. Οι επιστήμονες πρέπει να χρησιμοποιήσουν τις γνώσεις τους με διακριτικότητα και σωφροσύνη χωρίς προκαταλήψεις και κοντόφθαλμη οπτική.

γ. Σεβασμός της φυσικής ποικιλομορφίας, των «ατελειών» και των αναπηριών. Η δυνατότητα να παρέμβουμε στην ποιότητα και να διαμορφώσουμε τα χαρακτηριστικά μας όχι μόνο για διαγνωστικούς, προληπτικούς ή θεραπευτικούς λόγους ανοίγει τις πύλες στο ενδεχόμενο μιας κοινωνίας γενετικών διακρίσεων, ρατσισμού και ευγονικής, μιας κοινωνίας στην οποία θα έχουν θέση μόνο οι υγιείς και οι ισχυροί, οι συγκεκριμένων προδιαγραφών άνθρωποι. Οι κοινωνίες οφείλουν να αναγνωρίσουν μεταξύ των προτεραιοτήτων τους όχι μόνο την έρευνα αλλά και την προστασία της ανθρώπινης ποικιλομορφίας και τη βελτίωση των συνθηκών των ατόμων που εμφανίζουν φυσικές ατέλειες ή αναπηρίες.

Είναι ευθύνη όλων μας θρησκευτικών, πολιτικών, επιστημονικών και κοινωνικών φορέων απέναντι στις μέλλουσες γενεές να λάβουμε όλα τα μέτρα ώστε ο άνθρωπος να μην υποβαθμισθεί σε οικονομικό μέγεθος, γενετική παράμετρο ή ντετερμινιστική μονάδα και να αποφευχθεί κάθε μορφή ρατσιστικής διάκρισης ευγονικού χαρακτήρα. Παράλληλα θα εργασθούμε όλοι μαζί για να δοθεί προτεραιότητα στην εξασφάλιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας έναντι οιασδήποτε ερευνητικών επιδιώξεων και επιτευγμάτων όπως επίσης και στην εμπιστευτικότητα των προσωπικών και γενετικών πληροφοριών.

Οι δυνατότητες που παρέχει η βιοϊατρική πρόοδος και πιο συγκεκριμένα η γενετική μηχανική και οι νέες μέθοδοι γονιμοποιήσεως επιβάλλουν να προστατευθεί οπωσδήποτε το ανθρώπινο γονιδίωμα και τα τεχνολογικά επιτεύγματα στο πεδίο της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής από κάθε μορφής ιδιοτελή συμφέροντα, οικονομική εκμετάλλευση, ευγονικό προσανατολισμό και αλλαζονική κυριαρχία.

δ. Σεβασμός της ανθρώπινης ζωής. Κάθε πολιτική απόφαση ή νομοθετική ρύθμιση που αναφέρεται σε θέματα βιοϊατρικής, ιατρικής τεχνολογίας, βιοτεχνολογίας και γενετικής μηχανικής πρέπει απαραίτητα να σέβεται το γεγονός ότι η κάθε ανθρώπινη ύπαρξη από την πρώτη της στιγμή μέχρι και την τελευταία της πνοή αποτελεί μοναδική, αναντικατάστατη και ανεπανάληπτη οντότητα, εκ φύσεως αυτεξούσια, ελεύθερη, στην ουσία και την προοπτική της ιερή και υπερβατική· ότι αποτελεί μια κοινωνική μονάδα με δικαιώματα και υποχρεώσεις.

10. Η ανθρώπινη ζωή δεν είναι αντιληπτή μόνο ως ύπαρξη ενός ατόμου αλλά και ως *συνύπαρξη* του ατόμου με άλλα άτομα σε ένα δεδομένο περιβάλλον. Από τη διαπίστωση αυτή πηγάζει η αρχή της ευθύνης έναντι της αυτονομίας του ανθρώπου, του περιβάλλοντος και των μελλοντικών γενεών. Ο σεβασμός για το περιβάλλον αναφέρεται τόσο στα άτομα όσο και στη φύση.

11. Η ευθύνη έναντι των μελλοντικών γενεών επιβάλλει ιδιαίτερη προσοχή ως προς την αποδοχή μεθόδων γονιδιακής θεραπείας, με την οποία θα κληρονομούνται τα αποτελέσματα στους απογόνους των ενδιαφερομένων. Ταυτόχρονα θα πρέπει να αποκλεισθεί οιαδήποτε μορφή μεροληπτικής μεταχείρισεως των ατόμων με πάσης φύσεως προβλήματα υγείας. Τέλος η γενετική ταυτότητα του ατόμου θα πρέπει να προστατεύεται εν σχέσει με επεμβάσεις που δεν έχουν διαγνωστικό ή θεραπευτικό χαρακτήρα ή δεν αποσκοπούν στην πρόληψη μιας ασθένειας.

12. Η αυτονομία του ατόμου θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στο σύνολο των θεμάτων που αναφέρονται στην ιδιότητά του ως ασθενούς ή υποκειμένου έρευνας (:συναίνεση, ιατρικές/γενετικές εξετάσεις και ιατρικές επεμβάσεις, μη –κατευθυντήρια συμβουλευτική, προστασία ιατρικών/γενετικών δεδομένων) και στις επιλογές του ως καταναλωτή ή επαγγελματία στους τομείς της ιατρικής και της βιολογίας.

13. Στις χώρες που καλλιεργήθηκε η ορθόδοξη λατρεία αναπτύχθηκε για μια ποικιλία λίγων (ιστορία, κοινωνική συγκρότηση) μια «κοινωνική αντίληψη» σχετικά με τα θέματα που συνδέονται με τον ανθρώπινο κύκλο της ζωής: Η γέννηση, η ασθένεια, ο θάνατος αποτελούν ζητήματα όχι μόνον της ευρύτερης οικογένειας αλλά ολόκληρης της κοινότητας.

Η αντίληψη αυτή οδηγεί σήμερα στη συνειδητοποίηση της ανάγκης για συνεπή, συνεχή και αδιάκοπη ενημέρωση όσο το δυνατόν ευρύτερων κοινωνικών στρωμάτων στα θέματα που έχουν σχέση με την υγεία και κυρίως με τη γενετική του ανθρώπου. Η ενημέρωση αυτή του ευρέος κοινού από πλευράς επιστημονικής και πολιτικής ηγεσίας δεν αποτελεί μόνο εργαλείο δημιουργίας συναινέσεως αλλά εκφράζει την αμοιβαία ευθύνη των μελών της ανθρώπινης κοινότητας.

Η διαφάνεια κατά τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων σχετικών με την επιστημονική έρευνα και τις εφαρμογές της αποτελεί θεμελιώδες προαπαιτούμενο κάθε δημοκρατικού καθεστώτος.

14. Θεωρούμε απολύτως αναγκαία τη σωστή εκπαίδευση και ενημέρωση περί των βιοϊατρικών εξελίξεων και ειδικότερα εκείνων που αναφέρονται στο ανθρώπινο γονιδίωμα και ημών των πολιτικών αλλά και όλων των πολιτών. Για το λόγο αυτό πιστεύουμε στη σύσταση ανεξάρτητων Επιτροπών Βιοηθικής και Δεοντολογίας όπως επίσης και στη δέσμευση των κρατών να προωθήσουν την εκπαίδευση και ενημέρωση στην βιοηθική και τις συναφείς συζητήσεις, οι οποίες πρέπει οπωσδήποτε να είναι ανοικτές στα ποικίλα θρησκευτικά ρεύματα σκέψης. Εργαλεία αποτίμησης τεχνολογίας όπως η εκπόνηση διεπιστημονικών μελετών ή η διοργάνωση συνεδρίων με σκοπό την καλλιέργεια συναινέσεως θα πρέπει να ενισχυθούν και να ενταχθούν στη νομοθετική διαδικασία. Οι πολιτικοί θα πρέπει να επεξεργασθούν ειδική νομοθεσία για να ρυθμίσουν το πλαίσιο της επιστημονικής προσπάθειας και να ελέγξουν την ιατρική δραστηριότητα στο πεδίο αυτό.

15. Οι επαγγελματικές ενώσεις πρέπει επίσης να επεξεργασθούν κώδικες δεοντολογίας και κατευθυντήριες οδηγίες για ευαίσθητα και αμφιλεγόμενα θέματα όπως η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή ή οι μεταμοσχεύσεις οργάνων.

16. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης θα πρέπει να καλύπτουν το πεδίο αυτό με τρόπο σώφρονα, επαγγελματικό και υπεύθυνο, μετά από κατάλληλη ενημέρωση από αρμόδιους επιστήμονες.

17. Μερικές φορές το οικονομικό συμφέρον των εταιρειών συμπίπτει το χρόνο, τη στιγμή που η έρευνα τον απαιτεί. Η συμμαχία του χρόνου και η τεκμηριωμένη επιστημονική γνώση μέσω της έρευνας είναι η μεγαλύτερη ασφαλιστική δικλείδα. Η γνώση των ειδικών σε αυτούς τους εξειδικευμένους τομείς και η πιθανή επιλεκτική τους χρήση εμπνεομένη μόνο από οικονομικά συμφέροντα είναι ανεξέλεγκτη και μπορεί να

αποδειχθεί επικίνδυνη, εάν δεν συνοδεύεται από ευρεία και σωστή ενημέρωση της κοινωνίας.

18. Η ευφορία που συνοδεύει τις βιοτεχνολογικές εξελίξεις και την αναμενόμενη οικονομική πρόοδο δεν θα πρέπει να οδηγήσει σε μείωση των προσπαθειών για τη δικαιότερη κατανομή του πλούτου σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και για την αναπτυξιακή πρόοδο των υπό ανάπτυξη χωρών. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα, ούτως ώστε να μην διαιωνισθεί μέσω των μονοπωλίων παραγωγής και διαχείρισεως της νέας τεχνολογικής γνώσεως η εξάρτηση των αναπτυσσομένων χωρών από τις χώρες-παραγωγούς της βιοτεχνολογικής γνώσεως. Η αρχή της αλληλεγγύης θα πρέπει να υπαγορεύει την κρατική πολιτική στο θέμα αυτό.

19. Η παραγωγή, χρήση και η απελευθέρωση στο περιβάλλον των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών και προϊόντων θα πρέπει να υπόκειται σε κατάλληλες εγγυήσεις και να συνοδεύεται από μηχανισμούς ελέγχου, ούτως ώστε να αποφευχθεί βλάβη στην υγεία, στην ανθρώπινη ζωή ή στο περιβάλλον ως σύνολο. Τα γενετικώς τροποποιημένα τρόφιμα θα πρέπει να συνοδεύονται από σήμανση.

20. Παράλληλα θα πρέπει να δημιουργηθεί εκ των προτέρων ένα αποτελεσματικό σύστημα διαχείρισεως των πιθανών «βιολογικών κρίσεων», που ενδέχεται να παρουσιαστούν στο μέλλον. Τα μέτρα αυτά θα πρέπει να είναι κατάλληλα, ούτως ώστε να μειώνουν όλες τις πιθανές αρνητικές συνέπειες που ενδέχεται να εμφανισθούν στο μέλλον.

21. Οι νέες γνώσεις θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν μόνον επ'αγαθώ της ανθρωπότητας και όχι ως μέσα εμπλουτισμού του οπλοστασίου. Η ανάγκη αναλήψεως εκστρατείας, με σκοπό να απαγορευθούν τα «βιολογικά όπλα» πρέπει να καταστεί κοινή συνείδηση.

Περίληψη Εισηγήσεως

Η Διακήρυξη των βασισμένων στην Ορθόδοξη παράδοση βιοηθικών αρχών εγκρίθηκε στην 9η ετησία συνάντηση της Διακοινοβουλευτικής Συνέλευσης της Ορθοδοξίας στις 18 Ιουνίου 2002 στο Βουκουρέστι. Τα βασικά σημεία της είναι:

1. Ο σεβασμός για τον άνθρωπο, που αναφέρεται στον σεβασμό της αξιοπρέπειας και της αυτονομίας του και απαγορεύει κάθε μορφής μεροληπτικές διακρίσεις.

2. Ο σεβασμός της γενετικής ακεραιότητας, η οποία θα πρέπει να προστατεύεται εν σχέσει με επεμβάσεις που δεν δικαιολογούνται για λόγους διαγνωστικούς, θεραπευτικούς ή προληπτικής ιατρικής.

3. Η ελευθερία της έρευνας, που θα πρέπει να διεξάγεται με σεβασμό προς τον άνθρωπο

4. Η αρχή της ισότητας, που θα εξασφαλίζει σε όλους τους ανθρώπους ίση πρόσβαση στα αποτελέσματα των βιοτεχνολογικών ερευνών.

5. Η αρχή της φιλαλληλίας, που θα πρέπει να κατευθύνει τις ατομικές αποφάσεις σχετικά με την μεταμόσχευση οργάνων ή σχετικά με την παροχή γενετικών πληροφοριών για επιστημονικούς σκοπούς.

6. Η αρχή της αλληλεγγύης, που αναφέρεται τόσο στην αλληλεγγύη με ασθενή άτομα όσο και στην αλληλεγγύη με άλλα έθνη.

7. Η αρχή της διαφάνειας, η οποία θα πρέπει να διέπει τόσο τις αποφάσεις σχετικά με τις έρευνες όσο και τη διαδικασία υιοθέτησης των εφαρμογών της.

Η αρχή αυτή προϋποθέτει τη συστηματική και συνεχή ενημέρωση του κοινού πάνω στα θέματα που συνδέονται με τις βιοτεχνολογικές εξελίξεις. Η ενημέρωση του πληθυσμού είναι ο μόνος τρόπος για να εξασφαλισθεί η τήρηση των αρχών του δημοκρατικού πολιτεύματος.

8. Η αρχή της ανοχής, που ενθαρρύνει το δημόσιο διάλογο με εκπροσώπους άλλων θρησκειών και φιλοσοφικών ρευμάτων.

9. Η αρχή της ευθύνης έναντι των μελλοντικών γενεών και έναντι του περιβάλλοντος.

10. Η αρχή της εγρήγορσης, η οποία υπαγορεύει έλεγχο και εποπτεία επί των εξελίξεων.

Η επεξεργασία ηθικών αρχών διευκολύνει τη νομοθετική διαδικασία σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο και αναμένεται ότι θα συμβάλει στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.